

KARYA JOURNAL OF HEALTH SCIENCE

journal homepage: www.dergipark.org.tr/kjhs

ERGENLİKTE ÖZNEL İYİ OLUŞ İLE RİSKLİ DAVRANIŞLAR ARASINDAKİ İLİŞKİ RELATIONSHIP BETWEEN SUBJECTIVE WELL BEING AND RISK BEHAVIOR IN ADOLESCENCE

Bülent Öngören¹

¹ Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Seydikemer Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Sosyal Hizmet Bölümü, Muğla, Türkiye

ÖZ

Amaç: Ergenlik çocukluktan yetişkinliğe doğru bir dönüşüm sürecidir. Bu süreçte bireyin kendini tanımlamasında birtakım sorunlar gözlemlenebilir ve bu sorunlar da bazı riskli davranışlara neden olabilir. Öznel iyi oluş ise bireyin kendini duygusal ve bilişsel düzeyde sübjektif değerlendirmesidir. Bu çalışmanın amacı öznel iyi oluş ile riskli davranışlar arasındaki ilişkiyi irdelemektir. Bu ilişki bazı demografik veriler ve sosyal faktörler kullanılarak irdelenmiştir.

Gereç ve Yöntem: Muğla Valiliğince desteklenen çalışmaya il genelini kapsayacak şekilde, ilçe bazlı kotalı random örneklem ile lise 10. ve 11. sınıf öğrencileri katılmıştır. Çalışmada sosyodemografik bilgi formu, öznel iyi oluşu belirlemek üzere Diener tarafından geliştirilen Olumlu ve Olumsuz Yaşantı Ölçeği ile riskli davranışları belirlemek üzere Gençtanırım tarafından geliştirilen Riskli Davranışlar Ölçeği kullanılmıştır.

Bulgular: Çalışmaya 14-19 yaşları arasındaki 4225 öğrenci katılmıştır. Öznel iyi oluş ile riskli davranışlar arasında ilişki bulunmakla birlikte intihar eğiliminin hem olumlu hem de olumsuz duygularla ilişkili olması, ergenlerin duygularını anlamlandırma sorunu yaşadığını göstermektedir. Erkekler antisosyal davranışlar, kızlar ise intihar eğilimi açısından riskli olup, kızların öznel iyi oluşu daha yüksek bulunmuştur. Gelir ve aile birlikteliği de hem öznel iyi oluşu hem de riskli davranışları etkilemekte olup, düşük gelirli veya evli ebeveynlerin varlığı ergenleri riskli davranışlardan korurken, yüksek öznel iyi oluşa neden olmaktadır.

Sonuç: Ergenler, duygularını açıklarken birtakım problemler yaşamaktadır. Bu nedenle öznel iyi oluşu demografik bilgilerden ziyade bireyin çevresiyle ilgili konular yordamaktadır. Riskli davranışları ise hem demografik bilgiler hem de bireyle ilgili diğer sosyal faktörler etkilemektedir. Öznel iyi oluş ve riskli davranışlar açısından sadece intihar eğilimi ve anti sosyal davranışlar arasında bir ilişki bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ergenlik, Öznel iyi oluş, Riskli davranışlar

ABSTRACT

Objective: Adolescence is a process of transformation from childhood to adulthood. In this process, some problems are observed in the self-definition of the individual and these problems may cause some risky behaviors. Subjective well-being is the subjective assessment of the individual on an emotional and cognitive level. The aim of this study is to examine the relationship between subjective well-being and risky behavior. This relationship was also compared with some demographic data and environmental factors.

Materials and Method: High school (10th and 11th grade) students participated in the study supported by Mugla Governorship, with a district-based quota random sample to cover the city. In the study, the socio-demographic information form was used to determine the subjective well-being, the Positive and Negative Experience Scale developed by Diener and the Risky Behaviors Scale developed by Gençtanırım to determine risky behaviors.

Results: 4225 students aged 14-19 participated in the study. Although there is a relationship between subjective well-being and risky behaviors, suicidal tendency is associated with both positive and negative emotions, suggesting that adolescents have a problem of making sense of their emotions. Boys are risky in terms of antisocial behavior and girls are suicidal, and subjective well-being of girls is higher. Income and family unity also affect both subjective well-being and risky behaviors, while low income and the presence of married parents protect adolescents from risky behavior, thus causing high subjective well-being.

Conclusion: Adolescents have problems in understanding their feelings. Therefore, subjective well-being predicts issues related to the environment of the individual rather than demographic information. Both demographic information and the individual's environmental issues affect risky behaviors. There is only a relationship between suicidal tendency and antisocial behavior in terms of subjective well-being and risky behaviors.

Keywords: Adolescent, Subjective well-being, Risky behavior

GİRİŞ

Ergenlik Dünya Sağlık Örgütüne göre 10-19 yaş arasındaki gençleri kapsamaktadır. Bu dönem ergenlik belirtilerinin başlamasıyla sadece fizyolojik olarak değil psikolojik ve sosyal değişimlerle karakterize edilmektedir. Tam olarak yaş sınırlaması ve tanımlama yapılması

ergenliğin toplumdaki topluma değişmesi nedeniyle mümkün değildir. Toplumların gelişmişlik düzeylerine ve kültürel alışkanlıklarına göre ergenlik anlayışı değişmektedir. Ergenler gelişim, olgunluk ve yaşam tarzı açısından homojen bir grup olmaktan çok uzaktır. Belirli bir yer

Makale Bilgisi/Article Info

Yükleme tarihi/Submitted: 10.07.2020, **Revizyon isteği/Revision requested:** 12.08.2020, **Son düzenleme tarihi/Last revision received:** 14.08.2020, **Kabul/Accepted:** 24.08.2020, **Çevrimiçi yayım tarihi/Published online:** 30.12.2020.

Sorumlu yazar/Corresponding author: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Seydikemer Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Menekşe Mahallesi, Stad Cad. No:18, Seydikemer /Muğla. Email: bulentongoren@mu.edu.tr.

ve yaş için bile, kişisel ve sosyal faktörlere bağlı olarak çok fazla çeşitlilik vardır. 10-15 yaş arası erken, 14-17 yaş arası orta, 17-21 yaş arası ise geç ergenlik olarak adlandırılmaktadır. Ergenler dünya nüfusunun yaklaşık %20'sini oluşturmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde bu durum artmaktadır [1]. Ülkemizin %15,3'ü ergen (10-19 yaş arasında) olup, toplamda 12.7 milyon ergen yaşamaktadır [2]. Erken dönem ergenlikte olanlar, ülkemizde çoğunlukla ortaokulda, orta ergenlikte olanlar ise lisede öğrenim görmektedirler. Toplamda 5.62 milyon ortaokul, 5.65 milyon lise öğrencisi bulunmaktadır [3].

Ergenlik aslında kendini ve dış dünyayı değerlendirme, karar verme, sorumluluk ve dünyada bir yer kurma dönemi olarak tanımlanabilir. Farklı düzeylerde gelişen çocuklarda bu dönemde fiziksel, cinsel, bilişsel, duygusal, sosyal açıdan değişimler gözlenirken benlikleri de oluşmaktadır [4]. Geçiş sürecinde olan ergenler, kendine özgü özellikler barındıran bir dönemi atlamaktadır. Bu dönemdeki biyopsikososyal değişimler ergenleri duygusal ve sosyal yönden çok önemli düzeyde etkilemektedir. Bu değişimlere uyum sağlamakta çoğu zaman güçlükler yaşamaktadır. Başta ebeveynleri olmak üzere, arkadaşları, öğretmenleri ve çevresiyle ilişkilerinde sorunlar görülmektedir. Yine de sosyal ilişkilere girebilme konusunda kendilerini yetkin görme, değişik yaş ve cinsiyetteki bireylerle ilişkiye girme, iletişim kurma gibi sosyal gelişimle ilgili görevlerini yerine getirme çabası içinde oldukları dikkat çekmektedir [5]. Diğer taraftan bu dönemdeki çocuklar fiziksel olarak da hızla değişmektedir. İskelet sisteminin yarısı, toplam kemik kütlelerinin 2/3'ü bu dönemde geliştikten, çok fazla besin ihtiyacı da ortaya çıkmaktadır [1].

Çoğu ergen bu geçiş dönemini ciddi sıkıntılar veya yüksek riskli davranışlar olmadan atlattır. Ebeveynlerle ilişkilerini sürdürürken kendi kimliklerini geliştirmekte ve aile içerisinde yeni ilişkiler ve beceriler geliştirmektedir. Karmaşık duygular yaşamakla birlikte kendilerini ailelerine karşı asi veya düşman olarak görmemektedirler. Hurrelmann ve Raithe'l'de [6] bu olumlu tablonun ergenlerin sosyalleşme esnasında gelişimsel süreçte ortaya çıkan bu durumlarla başa çıkmayı öğrenmelerinden kaynaklandığını ifade etmektedir. Bireyselleşme ve sosyal entegrasyon gereksinimlerini birbirleriyle iletişime geçerek süreci başarılı bir şekilde atlatabilirler. Bu başarıyı sağlarken bir taraftan sosyokültürel gereksinimleri ortaya çıkıp bunlara adapte olmaya çalışırken diğer taraftan bedenlerinde, duygularında ve düşünme biçimlerinde hızlı değişikliklerle mücadele etmek zorunda kalırlar. Ancak bireyselleşme ve sosyal entegrasyon sürecinde, yetersiz kişisel veya sosyal kaynaklar nedeniyle, sosyal çevrenin geçici veya kalıcı olarak talep ettiği yetenek ve becerilerin bu alanlardan bir veya daha fazlasında gerçekleşmediği durumlarda sorunlar ortaya çıkar.

Ergenler de tüm insanlar gibi sosyoekonomik faktörlerden, yetersiz sosyal koşullardan kötü sağlık ve eğitim şartlarından etkilenmektedir. Ergenlik dönemini başarılı atlatamayan ergenler birçok riskle karşılaşır. Burada risk, sağlığı, yaşam kalitesini veya yaşamın kendisini tehlikeye atan sonuçlar şeklinde tanımlanabilir. Bu risk faktörleri fiziksel, biyolojik, psikolojik ve davranışsal düzeyde olabilir. Bu riskler birbirlerini karşılıklı olarak etkiler. Bu nedensellik ağı ergenin risk davranışı üzerinde doğrudan etkilidir. Doğrudan risk faktörleri algılanan çevre veya kişilik üzerinde dolaylı etkileri olan yoksulluk, ayrımcılık benzeri faktörlerden etkilenir. Risk faktörleri gelişimsel süreçlerden de etkilenmektedir [7]. Bununla birlikte riskli davranışları sağlıklı ilgili riskli davranışlar, suçla ilgili riskli davranışlar, finansal riskli davranışlar ve ekolojik riskli davranışlar olmak üzere dört kategoride toplamak mümkündür. Ayrıca bireyler özeldi ise ergenlerin davranışlarında birden fazla olumsuz sonuca ulaşmaktadır. Örneğin sigara-alkol-madde kullanımı sağlıklı ilgili risklerinin yanı sıra, bunlara ulaşmak için ciddi bir ekonomik kaynağa gereksinim duyacağından hem mali hem de suçla ilgili risklere de neden olmaktadır [6].

Riskli ya da sorunlu davranışları bütün kullanımı, alkol kötüye kullanımı, uyuşturucu madde kullanımı, riskli araç kullanma, korunmasız seks, erken cinsel ilişki, cinsel saldırı, saldırganlık, kadına

yönelik şiddet, madde bağımlılığı, küçük suçlarla ilgili davranışlar, okul başarısızlığı veya okulu terk ve suç / şiddet şeklinde sıralanabilir [4].

İnsanlar yaşamları hakkında çeşitli yargılarda bulunurlar. İyi yaşamın tarifini ve yaşamı olumlu veya olumsuz olarak etkileyen unsurları öznel yargılarla açıklarlar. Öznel iyi oluş kişinin yaşamının bilişsel ve duygusal değerlendirmesidir. Birey, bu değerlendirmeyi olumlu ve olumsuz düzeyde yapabilir ve böylece yaşam memnuniyetini değerlendirebilir. Olumsuz duyguları daha az, olumlu duyguları daha çok yaşayan bireyler, yaşamlarından yüksek düzeyde doyum sağlayarak yüksek düzeyde öznel iyi oluşa sahiptirler [8].

Öznel iyi oluş, insanların iyi bir hayat sürdürdüklerini düşünmesi ve bunun istenilir bir durum olmasıdır. Yaşam kalitesiyle birleşen bu anlayış, her bireye yaşamının çaba harcamaya değer olup olmadığına karar verme hakkını verir. Bu yaklaşımlar, iyi yaşamı "öznel iyi oluş" olarak tanımladığı için bazen onu "mutluluk" olarak da ifade etmektedir [9]. Diğer taraftan öznel iyi oluşu yaşamın farklı dönemlerinde olumlu duyguların yoğunluğu, olumsuz duyguların azlığı ve yaşam doyumu etkilemektedir [10]. Öznel iyi oluşu genel olarak genetik yatkınlık, amaçlı etkinlikler ve demografik faktörler olmak üzere üç önemli değişken etkilemektedir. Demografik değişkenler yaş, cinsiyet, eğitim ve gelir düzeyi gibi unsurlardan; amaçlı etkinlikler, bedensel istekleri doyurma, insanlarla etkileşime girme, eğlence için bir yerlere gitme, dinsel inanışları gerçekleştirme gibi unsurlardan oluşmaktadır. Genetik faktörlerin öznel iyi oluşu en belirgin şekilde etkilediği düşünülmektedir [11]. Diener, iyi oluşu, bireyin hayatını bilişsel ve duygusal olarak sübjektif değerlendirmesi şeklinde açıklar [8]. Dolayısıyla iyi oluş bireyin yaşamı hakkındaki olumlu ve olumsuz duygularınıdır. Çalışmada öznel iyi oluş bu çerçevede ele alınmıştır.

Risk alma ve riskli davranışlar ile öznel iyi oluş arasında bir ilişki bulunmaktadır. Pozitif duyguları olanların risk almaktan uzak durduğu oysa negatif duyguları olanların ise risk alma eğiliminde olduğu ifade edilmektedir [12]. Öznel iyi oluşa katkı sağlayan daha fazla olumlu duygu daha az olumsuz duygular ile riskli davranışlar arasında yer alan bireylerin algıladığı sağlık problemleri, anksiyete ve depresif şikayetler, ayrımcılıkla karşılaşma, sosyal etkinliklere katılım, sigara kullanımı arasında ciddi ilişki bulunmaktadır [13]. Dolayısıyla ergenlerin duyguları ve riskli davranışları ilişkilidir. Sigara-alkol kullanımı, akademik başarının ötesinde, okul devamsızlığı olumsuz duyguları olanlarda daha yüksek bulunmuştur [14].

Çalışmanın amacı, ergenlerin riskli davranışlarıyla öznel iyi oluşları arasındaki ilişkiyi incelemektir. Bununla birlikte birtakım demografik değişkenlerin ergenlerdeki riskli davranışlar ve öznel iyi oluşu nasıl etkilediği de irdelenecektir.

GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırma, lise çağı öğrencilerinin riskli davranışlarının genel değerlendirmesi amacıyla planlanmıştır. Nisan-Haziran 2015'te yapılan ve Muğla Valiliği tarafından desteklenen çalışmaya, ilçe bazlı kotalı random örneklem ile Muğla il genelinde 10. ve 11. sınıflarda öğrenim gören 19329 öğrenciden 4225'i alınmıştır. 9. sınıfların lisenin ilk yılı olduğundan adaptasyon, ikamet benzeri sorunları olması, 12. sınıfların da üniversiteye hazırlık aşamasında olması nedeniyle araştırma kapsamına alınmamışlardır. Örneklemde lise türü ayrımı yapılmayıp tüm liseler çalışmaya dahil edilmiştir. Çalışmada Demografik Bilgi Formu, Riskli Davranışlar Ölçeği ve Olumlu ve Olumsuz Yaşantı Ölçeği kullanılmıştır. Literatürde öznel iyi oluş farklı şekillerde ölçülmekle birlikte bu çalışmada ölçeği oluşturan ve öznel iyi oluşla ilgili birçok çalışması bulunan Deiner'ın [8,15] çalışmaları takip edilmiştir.

Demografik Bilgi Formu; öğrencilerin demografik bilgilerini toplamak için oluşturulmuştur. Bu formda öğrencilerin cinsiyeti, yaşı ve sınıfı gibi tanımlayıcı bilgileri yer almaktadır.

Riskli Davranışlar Ölçeği Üniversite Formu (RDÖ); Gençanırım [16] tarafından riskli davranışları belirlemek amacıyla geliştirilen ölçek, antisosyal davranışlar (AD), alkol kullanımı (AK), sigara kullanımı (SK), intihar eğilimi (İE), okul terki (OT), beslenme alışkanlıkları (BA) ve madde kullanımı (MK) olmak üzere yedi boyuttan oluşmaktadır. RDÖ, 60 maddeden oluşan, beşli derecelendirmeli-Likert tipte (5= Her zaman, 4= Genellikle, 3= Bazen, 2= Nadiren, 1= Hiçbir zaman) kendini anlatma türünde bir ölçektir. Ölçekten yüksek puan almak riskli davranışların yüksek; düşük puan almak ise riskli davranışların düşük düzeyde olduğuna işaret etmektedir. Bu çalışmada RDÖ'nün toplam Cronbach alfa katsayısı .85 hesaplanmıştır.

Olumlu ve Olumsuz Yaşantı Ölçeği; olumlu ve olumsuz duyguları ve iyi oluşu ölçmek için Diener ve ark. [15] tarafından geliştirilmiş kısa bir ölçektir. Ölçeğin ergen örnekleminde Türkçe geçerlik ve güvenilirlik çalışması Telef [14] tarafından yapılmıştır. Ölçeğin güvenilirlik çalışmasında Cronbach alfa katsayısı, olumlu yaşantı boyutu için .88 ve olumsuz yaşantı boyutu için .83 olarak hesaplanmıştır. Olumlu ve Olumsuz Yaşantı Ölçeğinin her bir maddesi, 1-5 aralığında puanlanmakta ve 1, "Çok nadir ya da hiçbir zaman", 5, "Çok sık ya da her zaman" şeklinde ifade edilmektedir. Ölçek, bağımsız ya da ayrı iki tip duyguyu ölçtüğünden ayrı ayrı puanlanır. Olumlu ve olumsuz puanların toplamı, 6 ile 30 arasında değişmektedir. Bu çalışmada ölçeğin Cronbach alfa katsayısı, olumlu yaşantı boyutu için .86 ve olumsuz yaşantı boyutu için .73 olarak hesaplanmıştır.

Araştırma Muğla Valiliği tarafından desteklenmiş, kurumsal izinler ve ebeveyn izinleri alınmıştır. Araştırma için Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sağlık Bilimleri Etik Kurulu onayı 2015 tarih ve 61 karar numarası ile alınmıştır. Anketler sınıf ortamında yapılmıştır.

İstatistiksel Analiz

Verilerin analizi, SPSS 22 kullanılarak yapılmış ve anlamlılık düzeyi $p < 0.05$ olarak kabul edilmiştir. Veriler yüzdelik olarak sunulmuş, ölçeklerin karşılaştırılmasında korelasyon ve puan ortalamalarının karşılaştırılmasında Kruskal Wallis ve Mann Whitney U testleri kullanılmıştır. Ayrıca kullanılan ölçeklerin güvenilirlik düzeyleri için cronbach alpha katsayısı hesaplanmıştır.

BULGULAR

Çalışmanın verilerinden öncelikle demografik bilgiler ele alınmıştır. Daha sonra ise öznel iyi oluşu anlamlandıran olumlu ve olumsuz duygular ile risk davranışların ilişkisi değerlendirilmiştir. Son olarak öznel iyi oluş ve riskli davranışlarla demografik bilgiler ve sosyal etkenlerin karşılaştırılması irdelenmiştir.

Araştırmanın demografik bilgileri (Tablo 1) incelendiğinde eşit cinsiyet dağılımının olduğu, lise 2. ve 3. öğrencileri katılımcı olması nedeniyle yaş grubunun 16 ve 17'de yoğunlaştığı, katılımcıların yarıya yakınının (%46.6) bir kardeşi olduğu, büyük çoğunluğunun (%87.7) ailesinin

yanında kalarak öğrenimine devam ettiği ve 1/3'den fazlasının asgari ücret ile asgari ücretin 2 katına kadar gelire sahip olduğu anlaşılmıştır.

Tablo 1. Demografik Bilgiler.

Demografik Özellikler	Faktörler	Sayı (n)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kız	2110	49.9
	Erkek	2115	50.1
Yaş	14	90	2.1
	15	261	6.2
	16	1639	38.8
	17	1855	43.9
	18	335	7.9
	19	45	1.1
Kardeş Sayısı	Tek Çocuk	596	14.1
	1 kardeş	1970	46.6
	2 kardeş	1318	31.2
	3 kardeş	248	5.9
	4 ve daha fazla	93	2.2
İkamet ettiği yer	Ailesinin Yanında	3705	87.7
	Devlet yurdunda	269	6.5
	Yurt/Apart/Pansiyon	206	4.9
Gelir	Bir Ailenin Yanında	39	0.9
	0-Asgari Ücret arası	791	18.7
	Asgari Ücretin 2 katına kadar	1642	38.9
	Asgari Ücretin 4 katına kadar	1167	27.6
	Asgari Ücretin 4 katından fazla	625	14.8
Toplam		4225	100.0

Çalışmada (Tablo 2) olumlu duygular ile intihar eğilimi ($r = .51$, $p < 0.00$) arasında orta düzeyde ve pozitif yönde diğer risklerle olumlu davranışlar arasında ise çok düşük düzeyde ve pozitif yönde ilişki olduğu bulunmuştur. Olumsuz duygular ile riskli davranışlar arasında da benzer ilişkinin olduğu görülmektedir. Olumsuz duygular ile intihar eğilimi ($r = .54$, $p < 0.00$) ve antisosyal davranışlar arasında ($r = .31$, $p < 0.00$) orta düzeyde ve pozitif yönde diğer risklerle olumlu davranışlar arasında ise çok düşük düzeyde ve pozitif yönde ilişki olduğu bulunmuştur. Öznel iyi oluş ve riskli davranışların cinsiyete göre farklılaşmasını gösteren Mann Whitney U testi sonuçlarına göre (Tablo 3); olumlu ve olumsuz duygular ile intihar eğiliminin ergen kızlarda, anti sosyal davranışların, alkol-sigara-madde kötüye kullanımının ve okul terki riskinin ergen erkeklerde anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmektedir. Ayrıca beslenme alışkanlıklarının cinsiyete göre farklılaşmadığı ($p > .572$) tespit edilmiştir.

Tablo 2. Öznel İyi Oluş ve Riskli Davranışların Değerlendirilmesi.

Faktörler	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Olumlu Duygular (OD)	1								
Olumsuz Duygular (ND)	.529**	1							
Antisosyal Davranış (AD)	.207**	.310**	1						
Alkol Kullanımı (AK)	.153**	.194**	.448**	1					
Sigara Kullanımı (SK)	.171**	.220**	.449**	.601**	1				
İntihar Eğilimi (İE)	.510**	.543**	.384**	.234**	.276**	1			
Beslenme Alışkanlıkları (BA)	.146**	.237**	.425**	.300**	.343**	.382**	1		
Okul Terki (OT)	.161**	.188**	.367**	.294**	.372**	.335**	.314**	1	
Madde Kullanımı (MK)	.137**	.176**	.337**	.388**	.441**	.208**	.222**	.329**	1

Tablo 3. Cinsiyete Göre Öznel İyi Oluş ve Riskli Davranışların Değerlendirilmesi.

Faktörler	Cinsiyet	N	Ort.	SD	Z	U	p
Olumlu Duygular	Kız	2110	2237.29	4720686.0	-6.63	1969069	.00
	Erkek	2115	1989.00	4206739.0			
Olumsuz Duygular	Kız	2110	2306.67	4867077.0	-10.34	1822678	.00
	Erkek	2115	1919.79	4060348.0			
Antisosyal Davranış	Kız	2110	1944.43	4102751.0	-8.98	1875646	.00
	Erkek	2115	2281.17	4824674.0			
Alkol Kullanımı	Kız	2110	1956.66	4128554.0	8.95	1901449	.00
	Erkek	2115	2268.97	4798871.0			
Sigara Kullanımı	Kız	2110	1932.85	4078304.0	-9.655	1851199	.00
	Erkek	2115	2292.73	4849121.0			
İntihar Eğilimi	Kız	2110	2301.72	4856632.5	-10.05	1833122.5	.00
	Erkek	2115	1924.72	4070792.5			
Beslenme Alışkanlıkları	Kız	2110	2123.62	4480835.5	-.566	2208919.5	.572
	Erkek	2115	2102.41	4446589.5			
Okul Terki	Kız	2110	1973.19	4163429.5	-7.54	1936324.5	.00
	Erkek	2115	2252.48	4763995.5			
Madde Kullanımı	Kız	2110	2015.99	4253745.5	-6.285	2026640.5	.00
	Erkek	2115	2209.78	4673679.5			

Öznel iyi oluş ve riskli davranışlar sıralamalar ortalamalarının ergen yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Kruskal Wallis-H yapılmıştır. Ergen yaşlarının sıralamalar ortalamaları ile olumlu duygular ($x^2=15.939$; $sd=5$; 02), olumsuz duygular ($x^2=20.396$; $sd=5$; 01), antisosyal davranışlar ($x^2=30.071$; $sd=5$; 01), alkol kullanım riski ($x^2=133.409$; $sd=5$; 01), sigara kullanım riski ($x^2=185.792$; $sd=5$; 01), intihar eğilimi ($x^2=21.446$; $sd=5$; 01), olumsuz beslenme alışkanlıkları ($x^2=32.928$; $sd=5$; 01), okul terki riski ($x^2=59.603$; $sd=5$; 01), madde kullanım riski ($x^2=20.396$; $sd=5$; 01) arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur. Bunun hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere yapılan Tamhane testinde herhangi bir farklılık tespit edilememiştir. Benzer durum öznel iyi oluş ve riskli davranışlar sıralamalar ortalamalarının kardeş sayıları değişkeni ve ikamet yeri değişkeni arasında ilişkide de gözlenmiş ve aralarında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir.

Öznel iyi oluş ve riskli davranışlar sıralamalar ortalamalarının gelir değişkeni arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Gelirin olumlu duygular ($x^2=9.836$; $sd=3$; 02), antisosyal davranışlar ($x^2=46.826$; $sd=3$; 01), alkol kullanım riski ($x^2=144.199$; $sd=3$; 01), sigara kullanım riski ($x^2=67.277$; $sd=3$; 01), olumsuz beslenme alışkanlıkları ($x^2=98.188$; $sd=3$; 01), okul terki riski ($x^2=9.482$; $sd=3$; 01), madde kullanım riski ($x^2=16.765$; $sd=3$; 01) arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunurken, olumsuz duygular ve intihar eğilimi arasında bir fark bulunamamıştır. Farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere yapılan Tamhane testinde, aile geliri asgari ücretten az olanların daha fazla geliri olanlara göre olumlu duyguları daha fazla, antisosyal davranış, alkol ve sigara kullanım riskinin daha az olduğu, okul terki riskinin ise diğer gelir gruplarından fazla olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte gelir arttıkça antisosyal davranışlar, alkol ve sigara kullanım riski artmakta olup, sadece olumsuz beslenme alışkanlıkları azalmaktadır. Madde kullanım riskinin ise asgari ücretten 4 kat ve daha fazla geliri olanların, asgari ücretin 2 katına kadar geliri olanlardan daha fazla olduğu söylenebilir.

Öznel iyi oluş ve riskli davranışlar sıralamalar ortalamalarının ebeveynlerin birliktelik durum değişkeni arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Ebeveynlerin birliktelik durumu ile olumlu duygular ($x^2=12.695$; $sd=2$; 02), olumsuz duygular ($x^2=14.059$; $sd=2$; 01), antisosyal davranışlar ($x^2=10.247$; $sd=2$; 01), alkol kullanım riski ($x^2=45.858$; $sd=2$; 01), sigara kullanım riski ($x^2=57.638$; $sd=2$; 01), intihar eğilimi ($x^2=9.591$; $sd=2$; 01), olumsuz beslenme alışkanlıkları ($x^2=8.364$; $sd=3$; 01), madde kullanım riski ($x^2=19.226$; $sd=2$; 01) arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunurken, okul terki riski ($x^2=1.342$; $sd=2$; 51) arasında bir fark bulunamamıştır. Farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere yapılan Tamhane

testinde, ebeveynleri ayrı yaşayanların ve boşanmış olanların birlikte olanlara göre olumlu ve olumsuz duyguları, antisosyal davranışları, alkol ve sigara kullanım riski, intihar eğilimi daha fazladır. Diğer alt gruplar arasında bir fark bulunamamıştır.

TARTIŞMA

Araştırmada ergenlerin öznel iyi oluşları, riskli davranışları ve sosyodemografik verilerin ilişkisinin irdelenmesi hedeflenmiştir. Öznel iyi oluş etkenlerinden olumlu duygular ile riskli davranışlardan sadece intihar eğilimi arasında, olumsuz duygular ile antisosyal davranışlar ile intihar eğilimi arasında anlamlı ve pozitif yönde ilişki tespit edilmiştir. Bu durum literatürü tam anlamıyla desteklememektedir. Olumlu duygular arttıkça intihar eğiliminin, depresyonun ve başa çıkma becerilerinin azalacağı belirtilirken [9,14,17] bu çalışmada intihar eğilimi ile olumlu duygular arasında ilişki tespit edilmiştir. Bu durum intihar eğiliminin ergenlerde fazla olması ve ergenlerin duygularını ifade etmede önemli sorunlar yaşamalarıyla açıklanabilir [18].

Kadınlar, erkeklerden daha mutlu olma eğilimindedir [19]. Bunu duygularını bir şekilde dile getirerek yapmaktadırlar. Bu nedenle çalışmada kadınların öznel iyi oluşları yüksek çıkmakla birlikte, negatif görünüşleri de yüksek çıkmıştır. Literatürde cinsiyet için farklı tespitler söz konusudur. Eryılmaz ve Ercan'ın [11] çalışmasında erkeklerin, Tong ve Wang'ın [20] çalışmasında kadınların öznel iyi oluşu daha yüksek bulunmuştur. Aynı zamanda cinsiyetin öznel iyi oluşu yordamadığı da belirtilmektedir [14].

Erkekler çevrelerinde olup bitenleri kadınlardan farklı algılamakta ve risk olarak farklı şeylere odaklanmaktadırlar. Böylece kadınlardan daha fazla risk almaktadırlar. Duygusal olarak olumsuz düşüncelere sahip erkek ergenler daha fazla risk almaktadır [21]. Bu çalışmada da benzer bir durum tespit edilmiş erkeklerin intihar eğilimi dışında kızlardan daha fazla riskli davranış gösterme eğiliminde olduğu görülmüştür. Benzer şekilde erkeklerin kızlardan daha fazla risk alma davranışı ve riskli sağlık davranışları da gösterdiği literatürde ifade edilmektedir [22, 23]. Kadınlar erkeklerle göre daha fazla intihar girişimde bulunmaktadırlar ve fazla intihar girişimi ise 18-25 yaş grubunda görülmektedir [18]. Bu nedenle bu çalışmada da kızların intihar eğiliminin daha fazla çıktığı düşünülmektedir.

Aynı zamanda kızların aile baskısını daha fazla hissetmeleri, sosyal, psikolojik açıdan da daha fazla etkilenmeleri nedeniyle intihar girişimi ve düşüncesi kızlarda daha fazla görülmektedir [14].

Çalışmanın lise öğrencilerinde sadece iki sınıfı kapsaması ve 16-17 yaş gruplarında çok fazla (%82.7) yığılma olması nedeniyle yaş grubu; öğrencilerin büyük çoğunluğu (%87.7) ailesinin yanında yaşamaları

nedeniyle ikamet yeri; yarıya yakınının (%46.6) tek kardeşi oluşu nedeniyle kardeş sayısı öznel iyi oluşu ve riskli davranışlarını yordamamaktadır.

Gelir ise hem öznel iyi oluşu hem de riskli davranışları etkilemekte olup, aile geliri asgari ücrete kadar olan ergenlerin hem riskli davranışları azdır hem de olumlu duyguları yüksektir. Az olana kanaat getirmekte böylece öznel iyi oluşları artmaktadır. Gelirin artması ise riskli davranışları ortaya çıkarmakta, hatta satın alma gücüyle birlikte madde kullanımı da ortaya çıkmaktadır. Literatür çalışmayı kısmen desteklemektedir. Yoksulluğun riskli davranışlara neden olduğu ifade edilmektedir [7]. Ancak çalışmada görüldüğü gibi gelir tek başına riskli davranışları ölçmede yeterli olamamakta, yaşanılan çevre, aile durumu ve arkadaşların da riskli davranışlarda etkili olduğu düşünülmektedir.

Aile ortamı hem çocuğu risklerden korumakta hem de çocuğun duygularını ifade edebilmesini sağlamaktadır. Ailenin dağılması ise çocuğun öznel iyi oluşunu olumsuz yönde etkilemekte ve onu riskli davranışlara itmektedir. Çalışmada ebeveynlerin sadece boşanmalarının değil ayrı yaşamalarının da ergenleri hem riskli davranışlara ittiği hem de öznel iyi oluşun olumsuz etkilenmesine neden olduğu tespit edilmiştir. Aile ergenleri farklı risklerden korumakta ya da risklere karşı önleyici bir faktör olmaktadır [4,7,24,25].

SONUÇ

Ergenlik, çocukların büyüüp geliştiği ve her açıdan dönüşüm geçirdiği bir süreçtir. Çalışma bu evrede oluşan öznel iyi oluşu meydana getiren olumlu-olumsuz duyguları ve riskli davranışları incelemektedir. Ergenler duygusal ve psikolojik açıdan davranışlarını anlamlandırmada sorunlar yaşamakta ve risklere karşı açık hale gelmektedirler. Özellikle kızlar hem olumlu hem de negatif duygularını aynı anda dile getirebilmektedir. Bu nedenle cinsiyet, öznel iyi oluşu açıklayamamaktadır. Ancak risk davranışları açısından cinsiyet bir yordayıcı olup, erkekler daha fazla risk alma eğilimi göstermektedir.

Ergenlerin yaşı, yaşadığı yer ve kardeş sayısı öznel iyi oluşlarını ve riskli davranışlarını etkilememektedir. Fakat hane geliri hem öznel iyi oluşu hem de riskli davranışları etkilemekte ve gelirin miktarı riskli davranışların şeklini değiştirmektedir. Yoksulluk arttıkça riskli davranışlar azaldığı gibi öznel iyi oluş yükselmektedir. Bu durumu sağlayan faktörün ise ebeveynleri evli ve birlikte yaşayan aile ortamı olduğu düşünülmektedir. Çünkü ergenlerin büyük çoğunluğu ailesiyle birlikte yaşamakta ve ailesinin yanında olanların riskli davranışlarında azalma öznel iyi oluşlarında ise artış gözlenmiştir.

Teşekkür: Çalışmaya büyük destek veren Muğla ilindeki tüm rehberlik ve psikolojik danışman öğretmenlerimize teşekkür ederim.

Çıkar çatışması: Çalışmanın herhangi bir kişi ve kurumla çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Finansal destek: Yok.

Yazar Katkısı: Fikir: BÖ; Tasarım: BÖ; Veri Toplama: BÖ; Verilerin istatistiksel analizi: BÖ; Literatür taraması: BÖ; Makale yazımı: BÖ; Eleştirel inceleme: BÖ.

KAYNAKLAR

- Blum R, Mmari K. Risk and protective factors affecting adolescent reproductive health in developing countries. Geneva, World Health Organization, 2005.
- http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1060. Erişim Tarihi: 01/07/2020.
- Milli Eğitim İstatistikleri, Örgün Eğitim 2018/19. www.meb.gov.tr E.T.: 01/07/2020.
- Savi Çakar F, Tagay Ö, İkiz FE. Risky behaviors of adolescents: Definitions and prevention. Advances in Sychology Research. V. 106 içinde, Ed. Colombus M.A., Nova Science Publishers. 2015: 1-30.
- Erözkan A. İletişim becerileri ve kişilerarası problem çözme becerilerinin sosyal yetkinliğe etkisi. Educ Pract Theory. 2013; 13(2): 731-745.
- Hurrelmann K, Raithe J. Risk behavior in adolescence. Int J Adolesc Youth. 2005; 12: 281-299.
- Jessor R. Risk Behavior in adolescence: A psychosocial framework for understanding and action. Dev Rev. 1992; 12: 374-390.
- Diener E. Subjective well-being: Thescience of happiness, and a proposal for a national index. Am Psychol. 2000; 55: 34-43.
- Dost M.T. Öznel iyi oluş ölçeğinin geliştirilmesi: geçerlik ve güvenilirlik çalışması. Türk PDR Dergisi. 2005; 23(3): 103-111.
- Myers DG, Deiner E. Who is happy? Psychol Sci. 1995; 6(1): 10-19.
- Eryılmaz A, Ercan L. Öznel iyi oluşun cinsiyet, yaş grupları ve kişilik özellikleri açısından incelenmesi. Türk PDR Dergisi. 2011; 4(36): 139-151.
- Zhao J. Theeffects of induced positive and negative emotions on risky decision making. Thesis presented at the 28th Annual Psychological Society of Ireland Student Congress. 2006. Maynooth, Ireland.
- Gök AC, Selçuk E, Gençöz T. Olumlu ve olumsuz duygularının tekrarlanan ölçümlerde kişi-içi güvenirliliği. TPD. 2018; 33(82): 53-64.
- Telef BB. Ergenlerde olumlu ve olumsuz duygular ile riskli davranışlar arasındaki ilişkinin incelenmesi. Kastamonu Eğitim Dergisi. 2014; 22(2): 591-604.
- Diener E, Wirtz D, Tov W, et al. New well-being measures: Short scales to assess flourishing and positive and negative feelings. Soc Indic Res. 2010; 97(2): 143-156.
- Gençtanırım D. Riskli davranışlar ölçeği üniversite formu: geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları. Eğitimde ve Psikolojide Ölçme ve Değerlendirme Dergisi. 2014; 5(1): 24-34.
- Işık E, Bedel A. Ergenlerde başa çıkma stratejileri ile öznel iyi oluş arasındaki ilişkiler. Selçuk Ün Sos Bil Ens Der. 2015; 34: 53-60.
- Sayıl I. Krize müdahale ve intiharı önleme. Ankara Üniversitesi Yayınları. 2008.
- Arrosa ML, Gandelman N. Happiness decomposition: Female optimism. J Happiness Stud. 2016; 17: 731-756.
- Tong KK, Wang YY. Validation of the flourishing scale and scale of positive and negative experience in a Chinese community sample. PLoS ONE. 2017; 12(8): 1-10.
- Reniers RLEP, Murphy L, Lin A, et al. Risk perception and risk-taking behaviour during adolescence: The influence of personality and gender. PLoS ONE. 2016; 11(4): 1-14.
- Muslu GK, Aygün Ö. Ergenlerin riskli sağlık davranışlarının ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi. DEUHFED. 2017; 10(4): 242-250.
- Nowak M, Papiernik M, Mikulska A, et al. Smoking, alcohol consumption, and illicit substancesuse among adolescents in Poland. Subst Abuse Treat Pr. 2018; 13(42): 1-8.
- Lindberg LD, Boggess S, Porter L, et al. Teen risk-taking: A statistical portrait. Washington, DC: The Urban Institute. 2000: 1-38.
- Alikaşifoğlu M, Ercan O. Drug use among adolescents. Turk Pediatri Ars. 2002; 37: 66-73.